

I. ПІДХІД ДО РИСУНКУ ФІГУРИ

На початку книжки звернімо увагу на широке поле можливостей, яке відкривається перед художниками, котрі працюють із рисунком фігури. Можливості розширюються від коміксів чи простих графічних зображень у газетах до найрізноманітніших плакатів, виставок, журнальної реклами; від книжкових обкладинок і сюжетних ілюстрацій до царини образотворчого мистецтва, портретного живопису, скульптури і настінного розпису. Рисунок фігури пропонує великі перспективи з погляду заробітку на мистецьких спробах. Крім того, значною перевагою є те, що всі ці сфери діяльності тісно пов'язані: успіх в одній майже гарантовано приводить до успіху в іншій.

Взаємозв'язки перелічених сфер діяльності випливають з того факту, що рисунок фігури цілком ґрунтується на тих самих засадах, які можна застосовувати в роботі, незалежно від призначення. Це забезпечує ще один привілей для художників, які працюють із рисунком фігури: вони матимуть постійний ринок замовлень, якщо вміють добре виконувати свою роботу. Ринок замовлень не вичерпуватиметься, тому що такі роботи вписуються у чимало ніш циклу купівлі-продажу, які існуватимуть завжди, хіба що станеться фінансова криза. Щоби продати, треба рекламувати; щоб рекламувати, треба місце для розміщення реклами; таким місцем стають привабливо оформлені журнали, рекламні щити тощо. Так формується ланцюг сфер діяльності, в якому художники є невід'ємною ланкою.

До того ж додаю, що найбільше заворожує в мистецькій діяльності те, що вона пропонує таке нескінченне розмаїття, охоплює так багато всього, що завжди залишається щось нове, і це заохочує. Працюючи з аспектами людського життя, мистецтво оперує гамою експресії, емоції, жесту, середовища і трактуванням образу. Яка ще сфера діяльності пропонує

таку широку палітру зацікавлень і справжнього визволення від монотонності? Пишу це, щоб зміцнити вашу впевненість, що все вдасться, щойно ви усвідомите свій пункт призначення; сконцентруєте увагу на доланні шляху.

Мистецтво в широкому розумінні — це мова, це ідея, яку краще не виразиш ніяк інакше. Воно повідомляє нам, як виглядає продукт, і як його можна використовувати. Описує вбрання і навіть манери інших епох. На воєнному плакаті мистецтво спонукає нас діяти; у журналах робить персонажів живими і яскравими. Воно передає ідею візуально так, що ще до того, як закладено наріжний камінь, перед нашими очима постає ціла будівля.

Були часи, коли художники, відмовляючись від усього заради ідеалів, жили злиденно й усамітнено. Для сюжету їм вистачало тарілки яблук. Та в наші часи мистецтво стало невід'ємною частиною життя, й успішні художники не повинні відмежовуватися. Вони мусять виконувати певну роботу, у визначеній манері, з конкретною метою і встановленою датою виконання.

З цієї миті почніть по-новому цікавити-ся людьми. Усюди шукайте типові характеристики. Засвоюйте риси й деталі, які їх відрізняють. Що таке пиха з погляду світлотіні, форми й кольору? Які лінії передають безвихідь і марну надію? Як жест пов'язаний з емоцією? Чому якесь дитяче обличчя таке миле, а якесь доросле — підозріле і сигналізує про ненадійність? Ви мусите шукати відповіді на ці запитання і вміти донести їх до аудиторії. З часом ці знання стануть частиною вас, але набуті їх можна лише через спостереження і розуміння.

Намагайтеся розвинути звичку пильно спостерігати за довкіллям. Можливо, колись вам захочеться помістити фігуру у схожу атмосферу. Фігура не вдасться вам якнайкраще, якщо не зможете відтворити деталі, пов'язані з нею.

СПОСТЕРІГАЙТЕ ЗА ДОВКІЛЛЯМ

Тож уже починайте збирати базу деталей, які нададуть оточенню свою «атмосферу».

Навчіться помічати важливі деталі. Вас має хвилювати не лише Мартина зачіска. Чому Марта в офіційній сукні виглядає настільки інакше, ніж у шортах чи штанах? Як саме формуються складки на її сукні, коли вона сідає?

Стежте за жестами та виразами обличчя. Що дівчина робить руками, коли каже: «О, як чудово!»? Або ногами, коли падає на стілець і промовляє: «Божечки, як я стомилася!»? Що виражає обличчя матері, коли вона звертається до лікаря: «Невже немає жодної надії?»? Чи обличчя дитини, коли вона вигукує: «Оце клас!»? Щоб створити гарний малюнок, треба володіти не лише технікою.

Майже всі успішні художники мають власні особливі зацікавлення, певні пристрасті, які задають напрямок технічним навичкам. Часто це захоплення чимось на певному етапі життя. Наприклад, Гарольд фон Шмідт любляв проводити час просто неба, а ще сільське життя, коней, першопрохідців, драму і дії. Його роботи дихають полум'ям, яке палає в ньому самому. Гаррі Андерсон любив життя простих американців — старий сімейний лікар, маленький білий котедж. Норман Роквелл, видатний майстер, що зображував характерних персонажів, любив жилаву старечу руку, яка пропрацювала все життя, та взуття, яке бачило і кращі часи. Завдяки чуйному і доброзичливому ставленню до людей, яке художник утілював у малюнках із чудовою технічною майстерністю, Норман Роквелл завоював своє місце у світі мистецтва. Джон Віткомб та Аль Паркер залишалися на вершині, тому що могли передати проникливий актуальний образ молоді Америки. Брати Кларки захоплювалися зображенням старого Заходу та порубіжжя часів, і були в цьому найуспішніші. Мод Фенджел обожнювала немовлят і малювала їх дивовижно. Ніхто з них не зміг би дійти до піку слави без внутрішніх рушіїв. Як і без уміння добре малювати.

Я не рекомендую ставати «помічником» успішних художників, щоб здобути досвід.

Здебільшого такий досвід часто відбиває бажання. Причина в тому, що ви постійно зіставляєте ваші несміливі спроби із блискучим виконанням вашого працедавця. Ви не міркуєте і не спостерігаєте за собою. А зазвичай мрієте і набуваєте комплексу меншовартості, перетворюючись на імітаторів. Запам'ятайте: у художників немає професійних таємниць, які вони дбайливо охороняють. Як часто я чув, що учні перемовлялися: «Якби я лише побачив, як саме та людина працює, то зміг би значно прогресувати!». Але прогрес відбувається не так. Єдина таємниця, якщо це можна так назвати, — особиста інтерпретація конкретного художника. Він чи вона, однак, можуть і не знати власного «секрету». Вам треба опанувати основи, та цього ніколи не досягти спогляданням, як малює інша людина. Ви мусите осмислити їх самотужки.

Перш ніж вирішити, на якій царині образотворчого мистецтва зосередитися, було б мудро врахувати конкретно ваш досвід. Скажімо, якщо ви виростили у селі, то радше досягнете успіху, зображаючи сільське життя, ніж життя людей у Лонг-Айленді. Не ігноруйте особисті знання, які ви здобули внаслідок тривалого щоденного ознайомлення. Усі ми схильні знецінювати свій досвід — вважати власну історію походження нудною і банальною. Проте це серйозна помилка. Кожна історія походження має мистецький потенціал. Художники, котрі виростили у злиднях, можуть створити щось настільки ж прекрасне, малюючи обшарпані сараї, як і ті митці, що малюють пишні й розкішні декорації. Власне кажучи, вони навіть схильні знати про життя значно більше, а їхнє мистецтво буде привабливим для ширшої аудиторії. Нині великий інтерес викликає мистецький рух «Американська сцена» (American Scene). Основний мотив у ньому — простий домашній затишок.

І хоча реклама та значна частина ілюстрацій вимагають вишуканості та стилю, однак не варто забувати про новітню тенденцію, коли скромне походження не є вадой.

ОГОЛЕНА НАТУРА ЯК ОСНОВА

Це правда, що більшість художників мусять бути готовими впоратися з будь-яким тематикою на замовлення. Однак зрештою обиратимуть їх за те, що вони вміють найкраще. Якщо не хочете, щоб вас типізували чи «каталогізували», вам доведеться наполегливо працювати над розширенням власних можливостей. Це значить, що варто вивчити загальні принципи рисунку (все має пропорції, три виміри, текстуру, колір, світло і тінь), щоб замовлення, в яких є елементи натюрморту, пейзажу, зображення тварин, текстур, як-от атласу чи вовни, не заскочили вас зненацька. Якщо навчитесь спостерігати, такі вимоги не будуть випробуванням ваших технічних можливостей, адже передавання будь-якої форми ґрунтується на тому, як світло падає на неї, як впливає на її тон і колір. До того ж будь-яку незнайому тему завжди можна дослідити. Здебільшого художники витрачають на вивчення потрібної інформації стільки ж часу, скільки й на сам рисунок чи малюнок.

Основи живопису й графіки однакові. Напевно, можна зазначити, що загалом графіка не намагається передати тонкощі тональності, меж, площин чи моделювання об'єму так, як їх можна втілити в живописі. Та в будь-якій техніці художники мають справу з тотожними проблемами: треба визначити горизонт і точку огляду; правильно розміряти довжину, ширину і глибину (наскільки це можливо на рівній поверхні); коротко кажучи, обмірковувати всі елементи, про які я розповідаю в цій книжці.

Основою для вивчення рисунку фігури має слугувати натура оголеної людини. Неможливо намалювати фігуру в одязі чи драперії, не знаючи будови та форми під ними. Художники, котрі не вміють конструювати фігуру доладно, не мають жодного шансу на успіх — чи то графіки, чи то живописці. Як і хірург, котрий не знає анатомії. Якщо вас обурює вигляд тіла, яке Всевишній дав нам для життя, тоді негайно відкладіть цю книжку, але й відмовтеся від самої думки про кар'єру в мистецтві. Оскільки всі ми належимо або до чоловіків, або до жінок,

а фігури обох статей відрізняються докорінно за будовою та зовнішністю (жінка у штанах — це не те саме, що й чоловік у штанах, навіть якщо в неї коротка стрижка), то вважати, що при вивченні рисунку фігури можна оминути аналіз багатьох відмінностей, — просто фантастика. Я працював майже в кожній сфері комерційного мистецтва, і мій досвід підтверджує той факт, що вивчення оголеної натури обов'язкове для будь-якої кар'єри в мистецтві, де трапляється рисунок фігури. Професійний курс без такого вивчення — суцільне марнування часу. Натурні заняття проводять здебільшого із живою моделлю, саме тому я намагався подати в книжці малюнки, які замінять її.

Отож, існує два різновиди рисунку: лінійний та об'ємний. Лінійний рисунок — наприклад, план поверху — охоплює конструкцію, масштаб. Об'ємний намагається передати об'єм чи ефект тривимірності на площині паперу чи полотна. Перший не передбачає вирішення світлотіні. Другий враховує це сповна. Однак без світлотіні також можна виконати плоский чи контурний рисунок фігури і все-таки передати об'єм. Тому логічно почати з фігури у двох вимірах — взятися за пропорції, перенести їх з площини на округлість, а потім перейти до передавання об'єму у просторі чи за допомогою світлотіні.

Око сприймає форму радше за її контуром чи краями, ніж за моделюванням об'єму. А проте узагалі обрису у форми немає, є радше силует контуру, який вміщує стільки форми, скільки можна побачити з певної точки огляду. І ми обов'язково мусимо якимось чином обмежити ту форму. Тож і проводимо лінію. Це і є обрис. Насправді, обрис належить до категорії передавання на площині, хоча його можна супроводити і вирішенням світлотіні.

Живописці обходяться без обрису, бо можуть визначити контури на тлі інших мас чи рельєфно побудувати форму за допомогою тональності.

Вам треба зрозуміти різницю між контуром і лінією. Шматок дроту є лінією. А контур —

ЩО ТАКЕ ЛІНІЯ?

це край. Цей край може бути різкою (ребра куба) або округлою і зникомою (контур сфери) межею об'єкта. Багато контурів накладаються, як-от контури хвилеподібного пейзажу. Лінійний рисунок фігури, навіть пейзаж, вимагає ракурсу для створення ефекту об'ємної форми. Не можна обвести фігуру гнучким дротом і сподіватися, що так передається її об'ємність. Зауважте, є два різновиди ліній: плавна чи ритмічна лінія, що в'ється навколо форми, та контрастна пряма або ламана лінія для стабільності і структури.

Лінія може мати безліч варіантів, а може бути монотонною. Навіть якщо ви починаєте з гнутого дроту, не треба робити все однаковим. Можете змінювати товщину лінії. Коли рисуєте контур поблизу дуже світлої ділянки, оберіть світлу лінію або взагалі не проводьте її. Коли лінія є темним і чітким контуром, можна додати їй товщини і жвавості. Ледь видимий контурний рисунок може бути химерним та експресивним.

Візьміть олівець і почніть водити ним над папером, а потім опустіть його. Це «вільна» лінія, «ритмічна» лінія. Тепер, ледь затиснувши олівець між великим і вказівним пальцями, малюйте легко і делікатно. Далі натисніть сильніше, ніби так і задумано. Це «мінлива» лінія. Переконайтеся, чи зможете ви намалювати пряму лінію, а потім проведіть ще одну паралельно до першої. Це «обдуманна» лінія.

Якщо ви розглядаєте лінію просто як позначку, для вас може стати відкриттям, що сама лише лінія має стільки варіацій, що думки про це можуть зайняти решту вашого життя. Запам'ятайте, лінія — це те, на що треба звернути увагу, коли ваші малюнки нудні. Ви можете виражати власну індивідуальність через обраний різновид лінії.

Тепер про фігуру. Яке співвідношення висоти до ширини у зразкової фігури? Зразкова фігура, що стоїть прямо, має вписуватися у певний прямокутник. Що це за прямокутник? Дивіться рисунок на сторінці 26. Найпростішою і найзручнішою одиницею вимірювання фігури

є голова. Пересічна людина не дотягує до нашого зразка на пів голови — заввишки вона лише сім з половиною голів, замість восьми. Отже, не варто брати вісім голів як універсальну міру. Ваша ідеальна людина може мати ті пропорції, які ви забажаєте, але зазвичай її зображають високою. На сторінках 26–29 ви знайдете різноманітні пропорції, виміряні в головах. Зверніть увагу, що пропорції можна змінювати в будь-який момент, залежно від конкретного завдання. Вивчіть їх уважно і намалюйте двічі чи тричі, щоб використовувати — усвідомлено чи ні — щоразу, коли рисуєте фігуру. Деякі художники люблять робити ноги довшими, ніж насправді. Доречно намалювати ступню в перспективі нахилою донизу, це додасть потрібної довжини.

Показово, що роботи початківців здебільшого мають спільні риси. Проаналізувавши їх, я узагальнив певні ознаки, на яких хочу зупинитися. Пропоную вам порівняти цей перелік із власними роботами, щоб перекоонатися, чи знайдете ви певні аспекти, які варто покращити.

1. Сірий. Незмінно і всюди.

Що робити: для початку знайдіть м'який олівець, який дасть гарний чорний колір. Виокремте чорні ділянки у зображуваному об'єкті та різко їх виділіть.

Натомість лишіть білими ділянки, де об'єкт білий чи дуже світлий.

Уникайте надмірного використання сірого на світлих ділянках.

Не обводьте світлі предмети жирними лініями.

2. Надмір дрібних нечітких ліній.

Не «мажте» свою лінію, малюйте її чисто, широким розмахом.

Не накладайте тіні безліччю дрібних «щербатих» штрихів.

Для моделювання об'єму і нанесення тіней використовуйте бік грифеля, коли олівець лежить майже горизонтально.

РОБОТИ ПОЧАТКІВЦІВ

3. *Риси обличчя не в тому місці.*

Вивчіть лінії побудови голови й те, як вони розміщуються в просторі. (Див. малюнок голови.)

Наводьте риси обличчя в правильному місці.

4. *Рисунок потертий і брудний, зазвичай скручений.*

Обробіть фіксатором. Якщо рисунок виконали на тонкому папері, то закріпіть його на цупкій основі.

Намагайтеся ніколи не пошкоджувати поверхню паперу. Це дуже погано. Якщо вже так сталося, почніть спочатку. Тримайте ваші роботи рівними. Незамальовані ділянки ретельно почистіть за допомогою гумки-клячки.

5. *Багато технік на одному рисунку.*

Виконуйте ваш сюжет в одній техніці однаковими матеріалами. Не поєднуйте воскову крейду з олівцем або пастель із чимось інше. Хай буде все олівцем, чи восковою крейдою, чи пастеллю, чи аквареллю, чи ручкою-пером і тушшю. Це забезпечує потрібну цілісність. Згодом ви зможете вдало поєднувати різні матеріали, проте не починайте саме з цього.

6. *Тенденція використовувати тонований папір.*

Чорно-білі малюнки виглядають краще на білому папері, ніж на будь-якому іншому. Якщо вам треба використати тонований папір, тоді оберіть колір, який із ним гармоніює. Наприклад, коричневий чи червоний олівець Conte на жовтому або кремовому папері.

Задля чіткості краще наносити колір на біле.

7. *Портрети кінозірок.*

Для того, хто оглядає роботи початківців, портрети кінозірок здаються одноманітними. Зазвичай голови на зображеннях, із яких їх змальовують, для портретиста освітлено невдало. Краще брати за зразок підхожу голову, нехай і не дуже відомої особи.

8. *Погане компонування.*

Якщо робите віньєтку, задумайте цікаві і привабливі форми. Не доходьте до краю паперу, якщо не потрібно покрити весь простір.

9. *Висвітлення крейдою.*

Щоб зробити це вдало, треба бути насправду майстерним художником.

10. *Нудний сюжет.*

Для гарної картини не достатньо лише гарного вбрання. У кожній роботі має бути цікавинка — і, якщо це можливо, не тільки демонстрація техніки. Голови мають передавати характер або вираз обличчя. Інші об'єкти повинні мати певний настрій, зображати дію чи почуття, щоб рисунок видався цікавим.

Найскладнішою з-поміж усіх технік, мабуть, є акварель. Однак більшість початківців беруться саме за неї. Щоб акварель вдалася, з нею треба поводитися вільно, невимушено робити великі мазки, вимкнути вимогливість. Якщо почнете класти дрібні мазки і зайвий раз колупатися, будьте певні, акварель вам не сподобається.

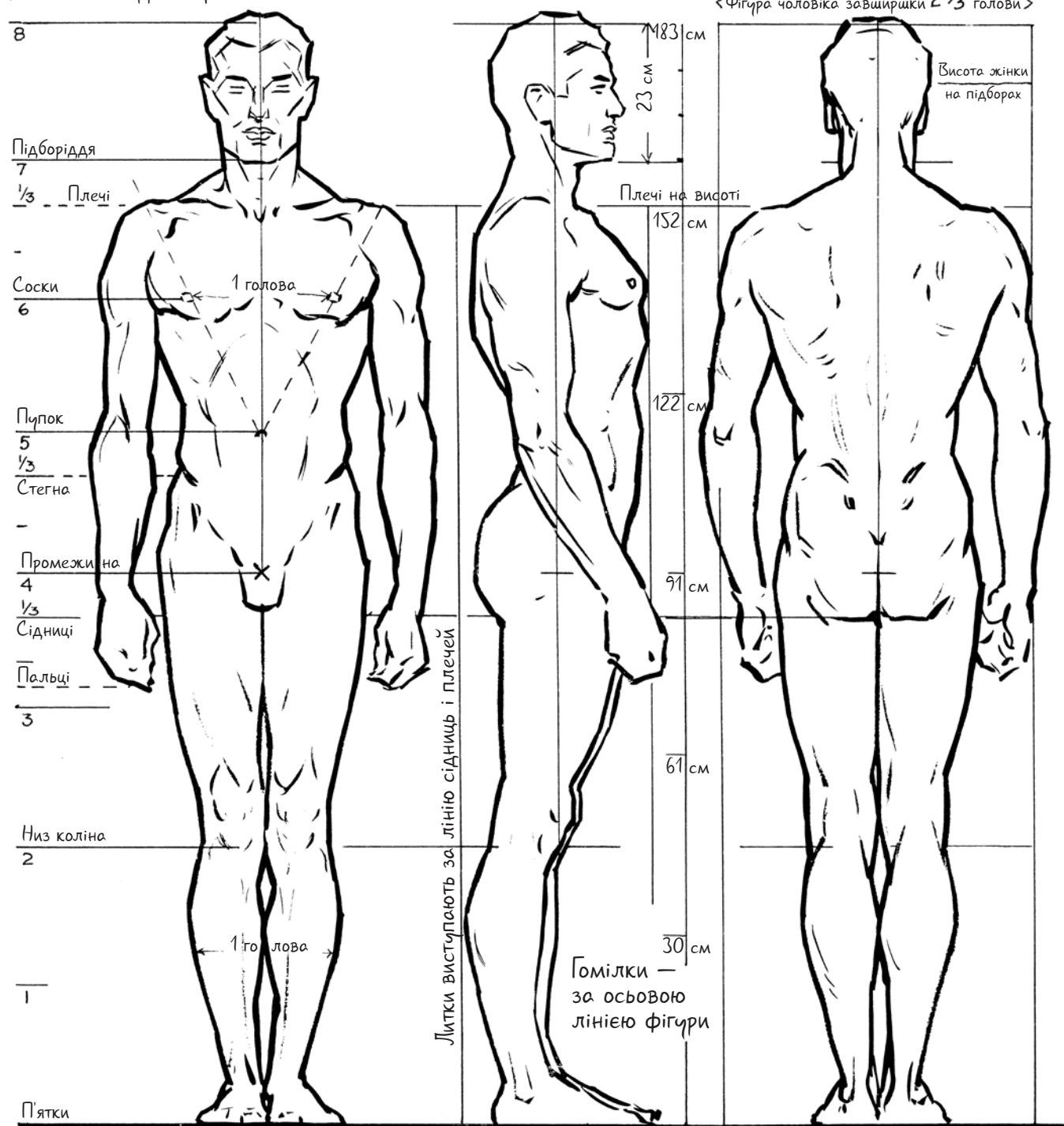
Акварель має справляти враження «випадковості», коли колір сам ліг і висох отак. Чудового ефекту можна досягнути, спершу змочуючи аркуш, а потім наносячи колір на вологу ділянку. Використовуйте спеціально призначений для акварелі папір чи картон, бо на м'якому папері, який гарно поглинає вологу, результат може бути неохайним. Що менше вам доведеться підправляти вже намальоване, то краще. Деякі акварелісти працюють так: наносять загальний тон, м'якою губкою чи пензлем витирають ділянки світла, а півтіні й тіні накладають поверх початкового тону. Якщо вам вдається малювати аквареллю лише дрібними мазками, я радив би спробувати пастель, яку можна розтушовувати, як завгодно. Олійні фарби мають свої переваги в тому, що довго не висихають, тому можна ще якийсь час змінювати колір чи фактуру.

ІДЕАЛЬНІ ПРОПОРЦІЇ ЧОЛОВІКА

ГОЛОВА ЯК ОДИНИЦЯ ВІМІРУ

САНТИМЕТРИ

<Фігура чоловіка завширшки $2\frac{1}{3}$ голови>

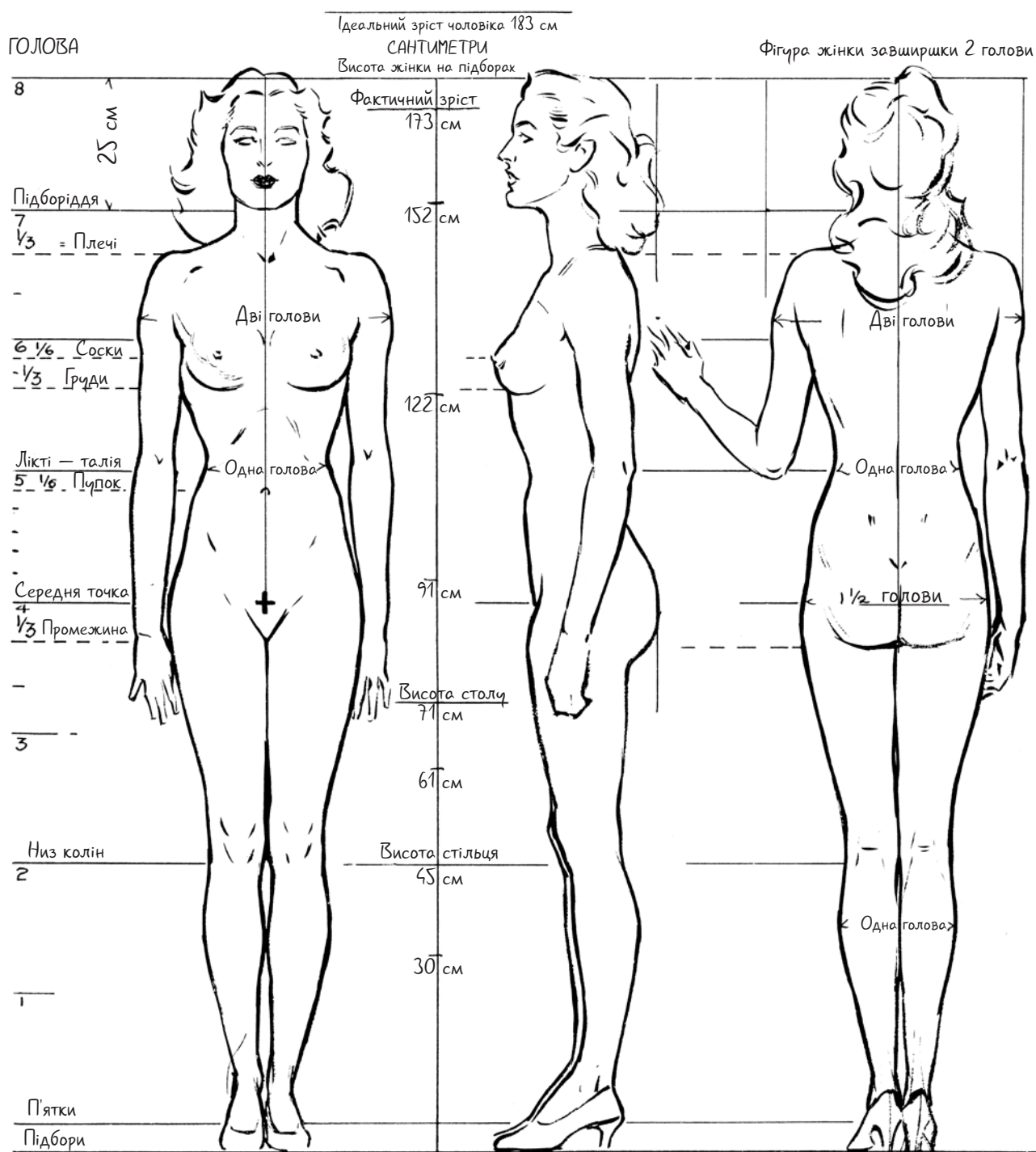

Візьміть будь-яку бажану висоту або поставте точки на місці маківки і п'ят. Розділіть на вісім. Дві з третиною таких одиниць становлять відносну ширину чоловічої фігури. На цьому етапі необов'язково намагатися правильно передати анатомію. Проте зафіксуйте в голові такий розподіл.

Намалюйте фігуру в трьох позиціях: спереду, збоку і ззаду. Зверніть увагу на відносну

ширину в плечах, стегнах і литках. Зауважте, що відстань між сосками дорівнює одній голові. Зап'ястки опускаються трохи нижче промені. Лікті приблизно на одній лінії з пупком. Коліна прямо над нижньою чвертю фігури. Відстань між маківкою та плечима дорівнює одній шостій від зросту фігури. Пропорції подано також у сантиметрах, щоб ви могли точно зіставити фігуру з меблями та предметами інтер'єру.

ІДЕАЛЬНІ ПРОПОРЦІЇ ЖІНКИ

Жіноча фігура відносно вужча: завширшки дві голови в найширшому місці. Соски трішки нижче, ніж у чоловіка. Талія завширшки з голову. Спереду стегна трішки ширші, ніж тулуб під пахвами, ззаду — вужчі. Ноги нижче колін можна намалювати трішки довшими, але це на ваш вибір. Зап'ястки на одному рівні з промежиною. 173 сантиметри (на підборах) вважається ідеальним зростом для

дівчини. Переважно ноги в дівчат, звісно, коротші, а стегна об'ємніші. Особливо зверніть увагу, що в жінки пупок нижче лінії талії, а в чоловіка — вище або на рівні. Відстань між сосками і пупком дорівнює одній голові; і те, і те нижче відповідної поділки на шкалі голів. Лікті над пупком. Вивчити відмінності між чоловічою і жіночою фігурами вкрай важливо.